

H = codicis Parisiensis lat. 7989 olim Traguriensis ea pars quae cenam Trimalchionis continet, scriptus anno 1423

patau. = Cenae editio princeps, Patavii 1604

φ = archetypus Florilegiorum

Ioan. Sar. = Ioannes Saesberienensis (saec. xv)

λ = consensus *LO*

ω = consensus *HL* (in c. 55 *ω* = consensus *HLO*)

CENA TRIMALCHIONIS

VENERAT iam tertius dies, id est expectatio liberae cenae, 7
sed tot vulneribus confossis fuga magis placebat quam
quies. itaque cum maesti deliberemus quonam genere 8
praesentem evitaremus procellam, unus servus Agamemno-
nis interpellavit trepidantes et 'quid? vos' inquit 'nesci- 9
tis, hodie apud quem fiat? Trimalchio, lautissimus homo (*)
ut subinde sciat quantum de vita perdidit.' amicum ergo 10
diligenter obliti omnium malorum, et Gitona libentissime
servile officium tuentem [usque hoc] iubemus in balneum
sequi. (*) nos interim vestiti errare coepimus, immo iocari 27
magis et circulis ludentium accedere, cum subito videmus
senem calvum, tunica vestitum russea, inter pueros capillatos
ludentem pila. nec tam pueri nos, quamquam erat operae 2
pretium, ad spectaculum duxerant, quam ipse pater familiae,
qui soleatus pila prasina exercebatur. nec amplius eam re-
petebat quae terram contigerat, sed follem plenum habebat
servus sufficebatque ludentibus. notavimus etiam res novas. 3
nam duo spadones in diversa parte circuli stabant, quorum
alter matellam tenebat argentearum, alter numerabat pilas,
non quidem eas quae inter manus Iusu expellente vibrabant,
sed eas quae in terram decidebant. cum has ergo miraremur 4
lautitias, accurrit Menelaus et 'hic est' inquit 'apud quem

26 7 non sanum; id . . . cenae secl. Miller, auctore Buecheler
9 lac. ind. Streitz 10 usque hoc del. Heraeus balneum Bue-
cheler in adm.: balneo H lac. post sequi ind. Friedlaender
27 1 iocari H: morari Nisbet: otari Heinsius: lac. ante immo ind.
Buecheler ludendum (sic) Heinsius: ludentem H: del. Buecheler: cir-
culis ludentes Delz 2 qui L: quia H 3 verbum post etiam
exercisse videtur Iusu H: Iusu L. Memm.: fortasse [Iusu] expellentes

cubitum ponitis, et quidem iam principium cenae videtis.¹ etiamnum loquebatur Menelaus, cum Trimalchio digitos concepuit, ad quod signum matellam spado ludenti subiecit.² exonerata ille vesica aquam poposcit ad manus, digitosque paululum adpersos in capite pueri terisit.

(*)

28 longum erat singula excipere. itaque intravimus balneum, et sudore calfacti momento temporis ad frigidam eximus.² iam Trimalchio unguento pertusus tergebatur, non linteis, sed palliis ex lana mollissima factis. tres interim iatraliptae in conspectu eius Falerum potabant, et cum plurimum rixantes effunderent, Trimalchio hoc suum propin esse dicebat. hinc involutus cocchina gausapa lecticae impositus est praecedentibus phaleratis cursoribus quattuor et chiramaxio, in quo deliciae eius vehebantur, puer vetulus, lippus,⁵ domino Trimalchione deformior. cum ergo auferretur, ad caput eius cum minimis symphoniacis tibiis accessit et tanquam in aurem aliquid secreto diceret, toto itinere cantavit.⁶ sequimur nos admiratione iam saturi et cum Agamemnone ad ianuam pervenimus, in cuius poste libellus erat cum hac inscriptione fixus: 'quisquis servus sine domino iussu foras exierit, accipiet plagas centum.' in aditu autem ipso stabat ostiarius prasinatus, cerasino succinctus cingulo,⁹ atque in lance argentea pisum purgabat. super linnen autem cavea pendebat aurea, in qua pica varia intrantes salutabat.²⁹ ceterum ego dum omnia stupeo, paene resupinatus crura mea fregi. ad sinistram enim intrantibus non longe ab ostiarii cella canis ingens, catena vinctus, in pariete erat pictus superque quadrata littera scriptum 'cave canem.' et

4 ponitis *H*: ponetis *Scheffer* quidem *Buecheler*: quid *H*
5 etiamnum *Scheffer*: et iam non *H* Trimalchio lautissimus homo *L*
6 *lac. ind. Buecheler*
28 3 propin esse *Heraeus*: propinasse *H* 5 cum minimis symphoniacis *H* (symphoniacis *L*): symphoniacus cum minimis *Wöhle*
8 autem *om. L* lance *om. H*

CENA TRIMALCHIONIS

collegae quidem mei riserunt, ego autem collecto spiritu non destiti totum parietem persequi. erat autem venalicium³ (cum) titulis pictum, et ipse Trimalchio capillatus caduceum tenebat Minervaeque ducente Roman intrabat. hinc quem⁴ admodum ratiocinari didicisset deinceps dispensator factus esset, omnia diligenter curiosus pictor cum inscriptione reddiderat. in deficiente vero iam porticu levatum mento in⁵ tribunal excelsum Mercurius rapiebat. praesto erat Fortuna⁶ (cum) cornu abundanti [copiosa] et tres Parcae aurea pensa torquentes. notavi etiam in porticu gregem cursorum cum⁷ magistro se exercentem. praeterea grande armarium in⁸ angulo vidi, in cuius aedicula erant Lares argentei positi Venerisque signum marmoreum et pyxis aurea non pusilla, in qua barbam ipsius conditam esse dicebant.

(*)

interrogare ergo atriensem coepi, quas in medio picturas⁹ haberent. 'Iliada et Odyssean' inquit 'ac Laenatis gladiatorum munus.' non licebat [multaciam] considerare

(*)

nos iam ad triclinium perveneramus, in cuius parte prima procurator rationes accipiebat. et quod praecipue miratus sum, in postibus triclinii fascies erant cum securibus fixi, quorum imam partem quasi embolium navis aeneum finiebat, in quo erat scriptum: 'C. Pompeio Trimalchioni, sevir² Augustali, Cinnamus dispensator.' sub eodem titulo et³

29 3 cum *add. Burmann* Roman *H*: teña *l. vetus Pithoei*: teña *mv*: teña *tp*: moenia *Heinsius* 4 deinceps *H*: dein *lmp*: deinde *t* 5 mento *Hlp*: merito *mv*: de pavimento *Fraenkel dubitant*: porticu de pavimento in tribunal excelsum eum *item Fraenkel* 6 cum *add. Wöhle* copiosa *del. Goessius* 8 *lac. ind. Buecheler* 9 ergo *H*: ego *L* medio *H*: medica *L*
30 1 multaciam *H*: multa iam *Anton*: multa etiam *Scheffer* post considerare *lac. ind. Buecheler* triclinii *del. Müller*: imam *mv*: unam *Hmwp*

4 lucerna bilychnis de camera pendeat, (erant) et duae tabulae in utroque poste defixae, quarum altera, si bene meminim, hoc habebat inscriptum: 'III. et pridie kalendas Ianuarias 4 C. noster foras cenat', altera lunae cursum stellarumque septem imagines pictas; et qui dies boni quique incommodi essent, distinguente bulla notabantur.

5 his repleti voluptatibus cum conaremur [in triclinium] intrare, exclamavit unus ex pueris qui supra hoc officium erat positus: 'dextro pede,' sine dubio paulisper trepidavimus, ne contra praeceptum aliquis nostrum linen transiret. 7 ceterum ut pariter movinus dextros gressus, servus nobis despoliatus procubuit ad pedes ac rogare coepit, ut se poenae eriperemus: nec magnum esse peccatum suum, 8 propter quod periclitaretur; subducta enim sibi vestimenta dispensatoris in balneo, quae vix fuissent X sesteriorum. 9 retulimus ergo dextros pedes dispensatoreque in oecario aureos numerantem deprecari sumus, ut servo remitteret 10 poenam. superbus ille sustulit vultum et 'non tam iactura 11 me movet' inquit 'quam neglegentia nequissimi servi. vestimenta mea cubitoria perdidit, quae mihi natali meo clients quidam donaverat, Tyria sine dubio, sed iam semel lota. quid ergo est? dono vobis eum.'

31 obligati tam grandi beneficio cum intrassemus triclinium, occurrit nobis ille idem servus, pro quo roga veramus, et stupentibus spississima basia iniegit gratias agens humanitati nostrae. 'ad summam, statim scietis' ait 'cui dederitis beneficium. vinum dominicum ministratoris gratia est. 3 tandem ergo discubimus pueris Alexandrinis aquam in manus nivatam infundentibus aliisque insequentibus ad 4 pedes ac paronychia cum ingenti subtilitate tollentibus. ac ne in hoc quidem tam molesto tacebant officio, sed obiter

3 (erant) et *Buecheler in adn.* 5 in triclinium *del. Müller* qui... positus *del. Fraenkel (cf. 56. 8)* 7, 9 dextros *del. Fraenkel* 8 X sesteriorum L: decem sextertiorum H: X HS *vetus Pithoei* 9 oecario *Hervaeus*: precario H: atrio *Heinsius*: procoetone denarios *Müller?*

cantabant. ego experiri volui an tota familia cantaret, 5 itaque potionem poposci. paratissimus puer non minus me 6 acido cantico excepit, et quisquis aliquid rogatus erat ut 7 daret: pantomimi chorum, non patris familiae triclinium crederes. allata est tamen gustatio valde lauta; nam iam 8 omnes discubuerant praeter unum Trimalchionem, cui locus novo more primus servabatur. ceterum in promiscui 9 asellus erat Corinthius cum bisaccio positus, qui habebat olivas in altera parte albas, in altera nigras. tegebant asellum 10 duae lances, in quarum marginibus nomen Trimalchionis inscriptum erat et argenti pondus. ponticuli etiam ferrum-nati sustinebant glires melle ac papavere sparsos. fuerunt et 11 tomacula ferventia supra craticulam argenteam posita, et infra [craticulam] Syriaca pruna cum granis Punici mali.

in his eramus lautiss, cum ipse Trimalchio ad symphonia allatus est positusque inter cervicalia minutissima expressit imprudentibus risum. pallio enim coccineo adrasum 2 excluserat caput circaque oneratas veste cervices laticlaviam immiserat mappam fimbriis hinc atque illic pendentibus. habebat etiam in minimo digito sinistrae manus 3 anulum grandem subauratum, extremo vero articulo digiti sequentis minorem, ut mihi videbatur, totum aureum, sed plane ferreis veluti stellis ferruminatum. et ne has tantum 4 ostenderet divitias, dextrum nudavit lacertum armilla aurea cultum et eboreo circulo lamina splendente conexo. ut 33 deinde pinna argentea dentes perfodit, 'amici,' inquit 'non-dum mihi suave erat in triclinium venire, sed ne diutius absentivus morae vobis essem, omnem voluptatem mihi

31 7 et quisquis... daret *vix sanum* 8 tamen H: tum L unum H: ipsum L *Memm.* 11 ferventia *ante supra collocavit pm,* *ante argenteam habet w* craticulam *del. Müller* 32 1 minutissima L: minutissima H 2 coccineo H: coccino L 4 conexo *Buecheler*: conexum w 33 1 in triclinium venire sed ne diutius absentivus essem omnem voluptatem *in Memm.* (diutius *in margine adscripto f*), (absentivus p): in triclinium absens more vobis venire, sed ne diutius absenti vos essem voluptatem H *corr. Heinsius*

2 negavi. permittitis tamen finiri lusum.' sequebatur puer
cum tabula terebinthina et crystallinis tesseriis, notavique
3 rem omnium delicatissimam. pro calculis enim albis ac
nigris aureos argenteosque habebat denarios. interim dum
ille omnium ttextorum dicta inter lusum consumit, gustanti-
bus adhuc nobis repositorium allatum est cum corbe, in quo
4 gallina erat lignea patentibus in orbem alis, quales esse
solent quae incubant ova. accessere continuo duo servi et
5 symphonia strepente scrutari paleam coeperunt erutaque
hanc scenam Trimalchio vultum et 'amici' ait 'pavonis
ova gallinae iussi supponi. et mehercules timeo ne iam
concepi sint; temptemus tamen, si adhuc sorbilia sunt.'
6 accipimus nos cochlearia non minus selibras pendentia
7 ovaque ex farina pingui figurata pertundimus. ego quidem
8 pullum coisse. deinde ut audivi veterem convivam: 'hic
nescio quid boni debet esse', persecutus putamen manu
pinguissimam ficedulam inveni piperato vitello circum-
datam.

34 iam Trimalchio eadem omnia lusu intermisso poposcerat
feceratque potestatem clara voce, si quis nostrum iterum
vellet mulsum sumere, cum subito signum symphonia datur
2 et gustatoria pariter a choro cantante rapiuntur. ceterum
inter tumultum cum forte paropsis excidisset et puer iacen-
tem sustulisset, animadvertit Trimalchio colaphisque obiur-
3 gari puerum ac proicere rursus paropsidem iussit. insectus
est (supel)lecticarius argentumque inter reliqua purgamenta
4 scopis coepit verrere. subinde intraverunt duo Aethiopes
capillati cum pusillis utribus, quales solent esse qui hare-

2 permittitis *Hlp*: permittetis *myl* ac *H*: aut *LMemm*.
3 textorum *H*: testorum *LMemm*: tonsorum vel lusorum *Burmamn*
dicta *om. LMemm*. 5 sorberi possunt post sorbilia sunt *add. H*
8 circumdatam *H*: piperatam *L*
34 3 supellecticarius *Dousa*: lecticarius *ω* verrere *ω*: evertere
Goesius

nam in amphitheatro spargunt, vinumque dedere in manus;
aquam enim nemo porrexit.

laudatus propter elegantias dominus 'aequum' inquit 5
'Mars amat. itaque iussi suam cuique mensam assignari.
obiter et putidissimi servi minorem nobis aestum frequentia
sua facient.'

statim allatae sunt amphorae vitreae diligenter gypsatae, 6
quarum in cervicibus pittacia erant affixa cum hoc titulo:
'Faernum Opimianum annorum centum.' dum titulos per- 7
legimus, composuit Trimalchio manus et 'eheu' inquit 'ergo
diutius vivit vinum quam homuncio. quare tangomenas
faciamus. vinum vita est. verum Opimianum praesto. heri
non tam bonum posui, et multo honestiores cenabant.'
potantibus ergo et accuratissime nobis lautitias mirantibus 8
larvam argenteam attulit servus sic aptatam, ut articuli eius
vertebraeque laxatae in omnem partem flecterentur. hanc 9
cum super mensam semel iterumque abiecisset, et catenatio
mobilis aliquot figuras exprimeret, Trimalchio adiecit:

'eheu nos miseros, quam totus homuncio nil est!
sic erimus cuncti, postquam nos auferet Orcus.
ergo vivamus, dum licet esse bene.'

laudationem ferculum est insectum plane non pro expe- 35
ctatione magnam; novitas tamen omnium convertit oculos.
rotundum enim repositorium duodecim habebat signa in 2
orbe disposita, super quae proprium convenientemque
materiae structor imposuerat cibum: super arietem cicet ari- 3
etnum, super taurum bubulae frustum, super geminos testi-
culos ac rienes, super cancrum coronam, super leonem ficum
Africanam, super virginemsteriliculam, super libram stateram 4

5 iussi *Burmamn*: iussit *H*: iussit senex *L* putidissimi *Hein-*
sius: pudissimam *H*: pdissimam *Hp* velus *Prithoet*: praedissimam *i*: pdissum *my*
7 tangomenas *H*: *rétye mēyōnos* *Muncker*, *probante Buecheler*
8 accuratissime *L*: curatissime *H* aptatam *H*: aptam *L* laxatae
Heinsius: laxatae *H*: locatae *L* 9 et *ω*: ut *Jahn*
35 i vel ante vel post laudationem aliquida deesse susp. *Müller* 3 fru-
stum *L*: frustum *H*